सशस्त्र द्वन्द्वमा बालबालिकाको प्रयोगविरूद्ध बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धिको ऐच्छिक प्रलेख, २०००

संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभाको मिति २०५७/२/१२ (२५ मे २०००) को प्रस्ताव नं. ए/आर.ई.यस./५४/२६३ बाट स्वीकार गरी सदस्य राष्ट्रहरुको हस्ताक्षर, अनुमोदन र सम्मिलनका लागि खुला गरिएको छ । (लागू भएको मिति २०५८/१०/३० (१२ फेब्रुअरी २००२)

प्रस्तुत ऐच्छिक प्रलेखमा राज्यपक्षहरु,

बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धिमा भएको व्यापक समर्थनबाट उत्साहित भई व्यापक प्रतिबद्धता, जुन बालबालिकाहरुको अधिकारको संरक्षण र रक्षा गर्न प्रयासरत छ, प्रदर्शन गरिंदै, बालबालिकाहरुको अधिकारलाई विशेष प्रकारको संरक्षणको आवश्यकता पर्दछ भन्ने कुरामा पुनः विश्वस्त भई र विना कुनै भेदभाव बालबालिकाहरुको अवस्थाको निरन्तर सुधारको साथसाथै शान्ति र सुरक्षाको वातावरणमा तिनीहरुको विकास र शिक्षाका लागि आह्वान गर्दै,

सशस्त्र संघर्षबाट बालबालिकाहरुमा हानिकारक र व्यापक असर र हन्छ तथा दीर्घकालीन शान्ति, सुरक्षा र विकासमा नकारात्मक असर पर्छ भन्दै,

सशस्त्र संघर्षको अवस्थामा बालबालिकाहरुलाई लक्षित गरिने कार्य र अन्तर्राष्ट्रिय कानुनद्वारा संरक्षित वस्तुहरुको साथै स्थानहरु, जहां साधारणतया धेरैको संख्यामा बालबालिकाहरु रहन्छन्, जस्तो कि स्कूल र अस्पतालहरुमा गरिने प्रत्यक्ष हमलाको भत्सर्ना गर्दै,

अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतसम्बन्धी रोम दस्तावेज, खास गरी विद्रोहको लागि १५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरुलाई सहभागी गराउने वा जर्बजस्ती लगाउने वा तिनीहरुलाई अर्न्तराष्ट्रिय वा गैरअर्न्तराष्ट्रिय सशस्त्र संघर्षमा प्रभावकारी रुपमा काममा लगाउन प्रयोग गर्ने कुरालाई युद्ध अपराधको रुपमा त्याहां समावेश गरिएको छ, लाई स्वीकार गरिएको कुरालाई ध्यानमा राख्दै,

बालबालिकाहरुको अधिकारहरु, जुन बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धिले मान्यता दिएको छ, को अझ प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि, सशस्त्र संघर्षमा बालबालिकाहरुलाई संलग्न गराउनबाट रोक्न उनीहरुको संरक्षणको प्रयासमा अरु जोड दिनु आवश्यक छ भन्ने कुरालाई त्यस कारणले ध्यान दिंदै,

बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धिको धारा १ ले, सो महासन्धिको प्रयोजनकोलागि, एउटा बालबालिका भन्नाले १८ वर्ष मुनिको कुनै मानवजाती वा बालबालिकालाई लागू हुने कानुनबमोजिम सो भन्दा बढी उमेरकालाई बालबालिका मानिएकोछ भने सो उमेर पुग्नुभन्दा अघिको अवस्थामा रहेको व्यक्ति भनी तोकेको कुरालाई इंगित गर्दै,

महासन्धिको एक ऐच्छिक प्रलेख, जसले सशस्त्र संघर्षमा भर्ती गरिने संभावित व्यक्तिको उमेर बढाएको र तिनीहरुको विद्रोहको कार्यमा हुने सहभागीताको सम्बन्धमा उल्लेख गरेकोछ, ले बालबालिकाहरुसँग सम्बन्धित कुनै पनि काम गर्दा उनीहरुको सर्वोत्तम हितलाई मुख्य रुपमा ध्यान दिनु पर्छ भन्ने सिद्धान्तको प्रभावकारी कार्यान्वयनकोलागि सघाउ पुऱ्याउनेछ भन्ने कुरामा विश्वस्त भई,

रेडक्रस र रेडक्रिसेन्टको २६ औं अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनले द्वन्द्वरत पक्षहरुले अरु कुराको अतिरिक्त १८ वर्षमुनिका बालबालिकाहरुलाई विद्रोहमा नलगाउन हरसम्भव प्रयास गर्नेछन भनी १९९५ को डिसेम्वर महिनामा गरेको सिफारिसलाई स्मरण गर्दै,

निकृष्ट प्रकृतिको बालश्रमलाई निषेध र उन्मूलन गर्नकोलागि तत्काल कार्य गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय श्रमसङ्गठनको महासन्धि नं. १८२, जसले अरु कुराहरुको अतिरिक्त सशस्त्र संघर्षमा बालबालिकाहरुको जर्बजस्ती वा अनिवार्य रुपमा प्रयोग गर्न उनीहरुलाई गरिने भर्नालाई निषेध गरेकोछ, लाई १९९९ को जून महिनामा एकै मतले स्वीकार गरिएको कुरालाई स्वागत गर्दै,

सशस्त्र समूहहरु, जुन राष्ट्रको फौजी शक्तिभन्दा अलग छ, ले राष्ट्रिय सिमाभित्र वा क्षेत्रमा बालबालिकाहरुलाई विद्रोहको निमित्त भर्ना गर्ने, तालिम दिने र प्रयोग गर्ने गरेको कुरालाई गम्भिर चासो दिई र भर्त्सना गर्दै तथा यस प्रयोजनकोलागि बालबालिकाहरुलाई भर्ना गर्ने, तालिम दिने, र प्रयोग गर्ने समूहको उत्तरदायित्व छ भन्ने कुरालाई मान्यता दिँदै,
अन्तर्राष्ट्रिय मानवतावादी कानुनका प्रावधानहरुलाई सशस्त्र द्वन्द्वका प्रत्येक पक्षले पालन गर्नुपर्ने जिम्मेवारीलाई स्मरण गर्दै, प्रस्तुत ऐच्छिक आलेख संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्र र सो को धारा ५१ समेतमा उल्लेख भएका उद्देश्य र सिद्धान्तहरु तथा मानवतावादी कानुनका सम्बन्धित मान्यताहरुको विपरीत छैन भन्ने कुरामा जोड दिँदै,

शान्ति र सुरक्षाको अवस्थाहरु बडापत्रमा भएका उद्देश्य र सिद्धान्तहरुको पूर्ण पालनमा आधारित छन र खासगरी द्वन्द्व र विदेशी हस्तक्षेपको समयमा बालबालिकाहरुको पूर्ण संरक्षणको लागि लागू गर्न सकिने मानवअधिकारसँग सम्बन्धित तौरतरिकाहरुको पालन गर्नु अपरिहार्य छ भन्ने कुरालाई ख्याल गर्दै,

त्यस्ता बालबालिकाहरु, जो खास गरी आर्थिक, सामाजिक र लैङ्गिक कारणबाट विद्रोह, जुन यो ऐच्छिक प्रलेखको विपरीतमा छ, मा भर्ना वा प्रयोग हुन सक्ने अवस्थामा छन्, लाई पर्न गएको विशेष आवश्यकतालाई ध्यान दिँदै, सशस्त्र संघर्षमा बालबालिकाहरुले सहभागी हुनुपर्ने खास आर्थिक, सामाजिक र राजनैतिक कारणहरुलाई ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकतामाथि विचार गर्दै, यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनको लागि र बालबालिकाहरु, जो सशस्त्र संघर्षबाट पीडित भएका छन, को शारिरिक र मनोसामाजिक पुनःस्थापना एवं समाजमा उनीहरुलाई पुनःसामेल गराउनका लागि अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग अभिबृद्धि गर्नु पर्छ भन्ने कुरामा आश्वस्त हुंदै,

यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनका लागि सूचनामूलक एवं शैक्षिक कार्यक्रमहरुको प्रचार प्रसारको लागि समूदाय, खास गरी बालबालिकाहरु र पीडित बालबालिकाहरु, लाई सहभागी गराउन उत्साहित गर्दै निम्नबमोजिम गर्न सहमत छन् ।

धारा १

राज्यपक्षहरुले आफ्ना सशस्त्र समूहका सदस्यहरु, जो १८ वर्ष उमेर पुगेका छैनन्, ले विद्रोहमा प्रत्यक्ष भाग लिएका छैनन् भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न हरसम्भव उपायहरु अपनाउनेछन् ।

धारा २

१८ वर्ष उमेर नपुगेका व्यक्तिहरु राज्यपक्षहरुले आफ्नो सैनिक सेवामा अनिवार्य रुपमा भर्ना हुनु पर्नेछ ैन भन्ने कुराको निश्चिन्तता गर्नकोलागि आवश्यक व्यवस्था गर्नेछन् ।

धारा ३

(१) बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धिको धारा ३८ को उपधारा (३) मा उल्लेख भएअनुसार सो धारामा निहित सिद्धान्तहरुलाई मध्यनजर गर्दै तथा १८ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरुलाई विशेष ध्यान दिइनेछ भनी महासन्धिले उल्लेख गरेको कुरालाई मान्यता दिँदै राज्यपक्षहरुले आफ्नो राष्ट्रिय सशस्त्र फौजमा स्वेच्छाले भर्ना हुन चाहिने न्यूनतम उमेर बढाउनेछन् ।

(२) प्रत्येक राज्यपक्षले यो ऐच्छिक प्रलेख, जसले न्यूनतम उमेर, जुन पुगेपछि आफ्नो राष्ट्रिय सशस्त्र फौजमा स्वैच्छिक रुपमा भर्ना हुन पाइन्छ, तोकेकोछ, लाई अनुमोदन वा सम्मिलन गरेपछि एउटा बाध्यात्मक घोषणापत्र तयार गरी,

सुरक्षाको उपायहरुको विवरण, जुन यसले अपनाउनेछ र जसले त्यस्तो भर्ना जबर्जस्त वा बलपूर्वक गराइएको होइन भनी स्पष्ट गर्छ, पनि उल्लेख गरी, पठाउनेछन् ।

(३) राज्यपक्षहरु, जसले आफ्नो राष्ट्रिय सशस्त्र फौजमा १८ वर्षमुनिका बालबालिकाहरुलाई स्वैच्छिक भर्नाको अनुमति दिएका छन्, ले त्यस्ता बालबालिकाहरुको संरक्षणको प्रत्याभूति दिनका लागि कम्तीमा निम्न कुराहरुको व्यवस्था गर्नु पर्छ :–

(क) त्यस्तो भर्ना वास्तवमा स्वैच्छिक छ ।

(ख) त्यस्तो भर्ना बालबालिकाको बाबुआमा वा कानुनी संरक्षकलाई सूचना दिई अनुमति लिएर गरिएको छ ।

(ग) भर्ना हुन चाहने व्यक्तिहरु त्यस्तो सैनिक सेवामा रहँदा निर्वाह गर्नुपर्ने कर्तव्यको बारेमा पूर्ण रुपमा परिचित छन् ।

(घ) राष्ट्रिय सैनिक सेवामा प्रवेश पाउनु अगावै त्यस्ता व्यक्तिहरुले आफ्नो उमेर देखिने भरपर्दो प्रमाण पेस गरेका छन् ।

(४) प्रत्येक राज्यपक्षले आफ्नो घोषणालाई मजबुत बनाउन कुनैपनि समयमा संयुक्त राष्ट्रसंघको महासचिवलाई सम्बोधन गरी सोसम्बन्धी सूचना दिन सक्नेछ र महासचिवले सबै राज्यपक्षलाई सो कुरा सूचित गर्नेछ । त्यस्तो सूचना महासचिवलाई जुन दिनमा प्राप्त हुन्छ सो दिन देखि त्यस्तो सूचना लागू हुनेछ ।

(५) बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धिको धारा २८ र २९ मा उल्लेख भएको कुरालाई ध्यान दिँदै प्रस्तुत धाराको उपधारा (१) मा उल्लेख भएको उमेरको हद बढाउने कुरा पक्ष राष्ट्रको सशस्त्र फौजले सञ्चालन गरेको वा अधीनमा राखेका विद्यालयहरुका हकमा लागूहुँदैन ।

धारा ४

(१) सशस्त्र समूह, जुन राष्ट्रको सशस्त्र फौज भन्दा भिन्न छ, ले १८ वर्ष नपुगेका व्यक्तिहरुलाई कुनै पनि अवस्थामा विद्रोहकोलागि भर्ना गर्न वा प्रयोग गर्न हुँदैन ।

(२) त्यस्तो कार्यलाई निषेध गर्न वा अपराध घोषणा गर्न आवश्यक भएका कानुनी उपायहरु अपनाउनुको अतिरिक्त राज्यपक्षले त्यस्तो भर्ना वा प्रयोग रोक्न हरसम्भव उपायहरु अपनाउनेछन् ।

(३) यो धारा लागू गर्ने कुराले सशस्त्र विद्रोह भएको राज्यपक्षको कानुनी हैसियतलाई असर गर्नेछैन ।

धारा ५

यो ऐच्छिक प्रलेखको कुनै पनि कुराले राज्यपक्षको कानुनी प्रावधानहरु वा अन्तर्राष्ट्रिय कानुनहरु वा अन्तर्राष्ट्रिय मानवतावादी कानुन, जसले बालबालिकाहरुको अधिकारलाई अझ राम्ररी पहिचान गर्न सघाउ पुरयाएको छ, लाई हटाएको अर्थ लगाउनु हुँदैन ।

धारा ६

(१) हरेक राज्यपक्षले प्रस्तुत ऐच्छिक प्रलेखको प्रावधानहरुको आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र प्रभावकारी तवरले कार्यान्वयन र लागू गर्न आवश्यक भएको सबै कानुनी, प्रशासनिक र अरु उपायहरु अपनाउनेछ ।

(२) राज्यपक्षहरुले यो ऐच्छिक प्रलेखको सिद्धान्त र प्रावधानहरुलाई वयस्क र वयस्क हुन लागेका बालबालिकाहरुलाई व्यापक रुपमा अवगत गराउने र अभिबृद्धि गर्ने उत्तरदायित्व लिनेछन् ।

(३) राज्यपक्षहरुले व्यक्तिहरु, जसलाई आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रको विद्रोहमा यो ऐच्छिक प्रलेखविपरीत भर्ना वा प्रयोग गरिएका छन, लाई निष्कृय पार्न वा अरु प्रकारले त्यस्तो सेवा गर्नबाट मुक्ति दिलाउन हरसम्भव उपायहरु अपनाउनेछन । राज्यपक्षहरुले आवश्यकताअनुसार त्यस्ता व्यक्तिहरुलाई तिनीहरुको शारीरिक र मानसिक अवस्था पूर्वस्थितिमा ल्याउन र तिनीहरुलाई समाजमा पुनः स्थापना गर्नका लागि उपयुक्त प्रकारको सबै सहयोग उपलब्ध गराउनेछन् ।

धारा ७

(१) राज्यपक्षहरुले, प्राविधिक सहयोग तथा आर्थिक योगदानलगायतको माध्यमबाट यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनका लागि कुनैपनि कार्यहरु जुन यो ऐच्छिक प्रलेखको विपरीत छन्, लाई रोक्नुको साथै व्यक्तिहरु, जो यो ऐच्छिक प्रलेखविपरीत भएका कार्यहरुबाट पीडित भएका छन्, को पुर्नवास र सामाजिक पुनःर्स्थापनाका लागि सहयोग गर्नेछन । त्यस्तो सहयोग र योगदान सम्बद्ध राज्यपक्षहरु र सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठनहरुको परामर्श लिएर गरिनेछ ।

(२) राज्यपक्षहरु, जो सोअनुसार गर्न समर्थ छन्, ले त्यस्तो सहयोग प्रचलित बहुपक्षीय, द्विपक्षीय र अरु कार्यक्रमहरुको माध्यमबाट वा अरु कुराहरुको अलावा महासभाको नियमानुसार स्थापना भएको स्वैच्छिक कोषको माध्यमबाट गर्नेछन् ।

धारा ८

(१) हरेक राज्यपक्षले यो ऐच्छिक प्रलेख आफूलाई लागू भएको २ वर्षभित्र यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनकोलागि गरीएका उपायहरुको साथै सहभागिता र भर्नासम्बन्धी प्रावधानहरुको कार्यान्वयन गर्न अपनाएका अरु उपायहरु समेतको विस्तृत सूचनाहरु समावेश गरी एउटा प्रतिवेदन बालअधिकारसम्बन्धी समितिमा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) विस्तृत प्रतिवेदन बुझाइसकेपछि प्रत्येक राज्यपक्षले महासन्धिको धारा ४४ अनुसार यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनको सम्बन्धमा भएको कुनै थप सूचना, आफ्नो प्रतिवेदन जुन यसले बालबालिकाहरुको अधिकारसम्बन्धी समितिमा बुझाउनेछ, मा समावेश गर्नेछ । यो ऐच्छिक प्रलेखको अरु राज्यपक्षहरुले आफ्नो प्रतिवेदन प्रत्येक पाँच वर्षसम्म बुझाउनुपर्नेछ ।

(३) बालबालिकाहरुको अधिकारसम्बन्धी समितिले यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनसम्बन्धी थप सूचनाको लागि राज्यपक्षहरुसँग अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

धारा ९

(१) महासन्धिको पक्ष भएको वा सोमा हस्ताक्षर गर्ने राज्यलाई यो ऐच्छिक प्रलेखमा हस्ताक्षर गर्न खुला गरिएको छ ।

(२) यो ऐच्छिक प्रलेख अनुमोदन गरिने विषय रहनेछ र यसमा सम्मिलन हुनको लागि कुनै पनि राज्यलाई खुला गरिएको छ । संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवबाट अनुमोदन वा सम्मिलनको प्रति सङ्कलित हुनेछ ।

(३) महासन्धि र यो ऐच्छिक प्रलेखको दस्तावेज सङ्कलनकर्ताको हैसियतले महासचिवले महासन्धिका राज्यपक्षहरु र सबै राज्यहरु, जसले महासन्धिलाई हस्ताक्षर गरेका छन्, लाई सो हस्ताक्षरसम्बन्धी प्रत्येक घोषणाको धारा ३ बमोजिम सूचना दिनेछन् ।

धारा १०

(१) अनुमोदन वा सम्मिलनको दशौं प्रति दर्ता भएको ३ महिनापछि यो ऐच्छिक प्रलेख लागू हुनेछ ।

(२) यो ऐच्छिक प्रलेख लागू भई सकेपछि यसलाई अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने प्रत्येक राष्ट्रलाई, यसले आफ्नो अनुमोदन वा सम्मिलनको दस्तावेज दर्ता गरेको १ महिनापछि, यो ऐच्छिक प्रलेख लागू हुनेछ ।

धारा ११

(१) ऐच्छिक प्रलेख परित्याग गर्न सक्नेछ र त्यसपछि सोको सूचना महासचिवले महासन्धिका राज्यपक्षहरु र सबै राज्यहरु जसले महासन्धिलाई हस्ताक्षर गरेका छन्, लाई दिनेछन् । परित्यागको सूचना महासचिवले पाएको १ वर्षपछि सो परित्याग लागू हुनेछ । त्यसो भए पनि यदि ऐच्छिक प्रलेखको परित्याग गर्ने राज्यपक्ष सशस्त्र संघर्षमा संलग्न भएमा सो वर्ष व्यतित भएपछि पनि सो सशस्त्र संघर्ष समाप्त नभई सो परित्याग उसलाई लागू हुनेछैन ।

(२) परित्याग लागू हुनु भन्दा अगाडिको मितिमा भएका कुनै कार्यको सम्बन्धमा राज्यपक्षलाई यो ऐच्छिक प्रलेखको दायित्वहरु बहन गर्नबाट त्यस्तो परित्यागले छुट दिएको मानिनेछैन । त्यस्तो परित्यागले सो परित्याग लागू हुनुभन्दा अघि कुनै विषयमा विचाराधीन रहेका कुरा, जुन बालअधिकारसम्बन्धी समितिमा पहिलेनै विचाराधीन रहेको थियो, लाई पनि कुनै पनि तरिकाबाट असर पुऱ्याउनेछैन ।

धारा १२

(१) कुनै राज्यपक्षले संशोधनको प्रस्ताव गर्न र सो प्रस्ताव संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवलाई पठाउन सक्नेछ । महासचिवले, त्यसपछि सो प्रस्तावको सम्बन्धमा विचार गर्न र मतदान गर्न राज्यपक्षहरु सम्मेलन चाहन्छन् कि चाहँदैनन् भन्ने आशय व्यक्त गर्न राज्यपक्षहरुलाई अनुरोध गर्दै, प्रस्तावित संशोधनको सूचना राज्यपक्षहरुलाई पठाउनेछन् । त्यस्तो सूचना पठाइएको ४ महिना भित्रमा कम्तीमा एक तिहाई राज्यपक्षहरुले सम्मेलनको माग गरेको अवस्थामा महासचिवले संयुक्त राष्ट्रसंघको तत्वाधानमा त्यस्तो सम्मेलनको आह्वान गर्नेछन् । सो सम्मेलनमा यदि बहुमत राज्यपक्षहरुले उपस्थित भई र मतदान गरी कुनै संशोधन पारित गरेमा, सो संशोधन अनुमोदनका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभामा पठाइनेछ ।

(२) माथि उपधारा (१) मा उल्लेख भएबमोजिम पारित गरिएको संशोधन महासभाले समर्थन गरी दुईतिहाई राज्यपक्षहरुले स्वीकार गरेको मितिबाट लागू हुनेछ ।

(३) जब कुनै संशोधन लागू हुन्छ, सो संशोधन राज्यपक्षहरु जसले यसलाई स्वीकार गरेका छन्, लाई बाध्यात्मक रुपमा लागू

हुनेछ । अरु राज्यपक्षहरु भने यो ऐच्छिक प्रलेखको प्रावधान र उनीहरुले पहिले स्वीकार गरी सकेको कुनै संशोधन लागू गर्न उत्तरदायी हुनेछन् ।

धारा १३

(१) यो ऐच्छिक प्रलेख, जसका अरवी, चिनिया, अङ्ग्रेजी, फ्रेन्च, रसियन र स्पेनिस प्रतिहरु उत्तिकै आधिकारिक छन्, लाई संयुक्त राष्ट्रसंघको अभिलेखमा दर्ता गरिनेछ ।

(२) संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवले यो ऐच्छिक प्रलेखको प्रमाणित प्रतिलिपिहरु महासन्धिका राज्यपक्षहरु र जसले महासन्धिलाई हस्ताक्षर गरेका सबै राज्यहरुलाई पठाउनेछन् ।